

3) якщо оцінка буде повною, всебічною і демонструватиме цілий спектр учнівських здобутків: навченість, здібність навчатися, прогрес у навчанні, ступень сформованості компетенцій та ін.

Вирішення всіх зазначених проблем сприятиме ефективності моніторингових досліджень та розвитку вітчизняної освіти в цілому і тому є одним з головних завдань сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с.
2. Делікатний К.Г. Авторитет оцінки. – К.: Тов-во “Знання” УРСР, 1990. – 48 с.
3. Локшина О. Становлення та розвиток моніторингу якості освіти: світовий вибір // Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики / Під заг. ред. О.І.Локшиної. – К.: “К.І.С.”, 2004. – С.28–39.
4. Ляшенко О. Концептуальні засади моніторингу якості освіти // Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики / Під заг. ред. О.І.Локшиної. – К.: “К.І.С.”, 2004. – С.21–27.
5. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / Российская АН.; Российский фонд культуры; – 3-е изд., испр. и доп. – М.: АЗЪ, 1995. – 928 с.
6. Педагогіка: Учебное пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей / Под ред. П.И.Пидкасистого. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 640 с.
7. Педагогіка: Учебное пособие для студентов педагогических институтов / Под ред. Ю.К.Бабанского. – М.: Просвещение, 1983. – 608 с.
8. Педагогіка школы. Учебное пособие для студентов педагогических институтов / Под ред. Г.И.Щукиной. – М.: Просвещение, 1977. – 384 с.
9. Подласый И.П. Педагогіка: Новый курс: Учебник для студентов педагогических вузов: В 2 кн. – М.: Владос, 1999. – Кн.1: Общие основы. Процесс обучения. – 574с.
10. Словарь иностранных слов / Под ред. И.В.Лёхина и Ф.Н.Петрова. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1954. – 856 с.
11. Тахтамышева Г.У. Оценка в современной школе // Стандарты и мониторинг. – 2002. – №5. – С.14–20.
12. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 544 с.
13. Ягупов В.В. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 2002. – 559 с.

УДК 371.036

Гриценко І.В.

СУТНІСТЬ ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНОГО ЯВИЩА

Одним із пріоритетних завдань національного виховання в Україні є естетичне виховання дітей та молоді. Головною метою національного виховання є набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури [3: 15].

Естетичне виховання тісно пов'язане з інтелектуальним розвитком, формуванням моральних, правових, світоглядних цінностей, спрямоване на підготовку учнів до активного

освоєння творів художньої літератури і мистецтва. На думку вчених (І. Зязюн, О. Семашко, О. Рудницька та ін.), є в естетичній науці категорія, що повніше уособлює в собі не лише наслідки естетичного виховання як процесу, але водночас і вихідне начало, з якого естетичне виховання розпочинається. Це – “естетичний досвід” як своєрідний континуум властивостей і якостей, що поступово переходять одна в одну і одна одну взаємодоповнюють.

Складність структури та багатофункціональність естетичного досвіду особистості вимагають серйозного наукового аналізу та вивчення особливостей його становлення і розвитку. Як було зазначено, окремі аспекти цієї проблеми знайшли наукову інтерпретацію і пояснення. Проте залишається ще чимало виявів процесу формування естетичного досвіду, що вимагають конкретних кроків як теоретичного, так і практичного характеру.

Ураховуючи, що в науково-педагогічній літературі поняття естетичного досвіду особистості ще не отримало достатнього висвітлення, мета статті полягає у визначенні сутності естетичного досвіду як соціально-історичного явища.

Визначаючи сутність і природу естетичного досвіду, дослідники спираються, передусім, на філософське розуміння його залежності від об’єктивних і суб’єктивних факторів. Так, у філософському енциклопедичному словнику знаходимо визначення того, що досвід заснований на практиці чуттєво-емпіричного пізнання навколишньої дійсності, і що у ньому поєднуються знання й уміння. Таке тлумачення поняття досвіду має суспільно-історичні корені. Адже з історії наукової думки відомо, що представники окремих філософських течій, зокрема емпіризму та сенсуалізму, підкреслювали, що завдяки чуттєвій активності людина може отримувати необхідні знання про прекрасне.

При цьому чуттєва активність людини інтерпретується по-різному. Так, представники ідеалістичного емпіризму (Дж. Берклі, Д. Юм) обмежували естетичний досвід сукупністю відчуттів, заперечуючи, що в його основі лежить об’єктивна реальність. Навпаки, представники матеріалістичного емпіризму (Ф.Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Д. Дідро, К. Гельвецій) твердили, що джерелом естетичного досвіду є матеріальний світ [7: 462].

Свої філософські міркування щодо сутності естетичного досвіду висловлювали І. Кант, Й. Фіхте, Ф. Шеллінг, Г. Гегель. Зокрема, І. Кант, виявляючи своє бачення цього явища, зауважував, що люди володіють апріорними формами розуму, завдяки яким вони здійснюють синтез відчуттів, категоріально упорядковують їх на основі продуктивної уяви. Відомий філософ Г. Гегель, дотримуючись ідеалістичних орієнтацій, підкреслював, що естетичний досвід є відображенням руху свідомості людини, її прагнення до певної мети. Він уважав, що на цьому шляху досягнутий результат діяльності може не збігатися з визначеною метою. За таких обставин людина порівнює бажане з досягнутим, уточнює свої погляди на предмет. Цей процес, на думку Г. Гегеля, і визначає сутність естетичного досвіду.

На прикладі філософських пошуків науковців ХХ століття можна зазначити, що проблема естетичного досвіду людини залишається в центрі уваги вчених, які намагаються висловити своє розуміння соціальної сутності цього явища. У результаті різноманітної наукової інтерпретації естетичний досвід отримує своє визначення як “інструментальний” план використання речей, як внутрішній світ безпосередніх переживань людини, певний стан свідомості суб’єкта.

З нашої точки зору, найбільш обґрунтованим є діалектико-матеріалістичне розуміння соціально-історичної сутності естетичного досвіду, за яким стверджується думка про об’єктивно-суб’єктивну обумовленість цього явища, його залежність як від об’єктивної дійсності, так і від пізнавальних можливостей людини. Дотримуючись такого погляду, дослідник В. Панов зауважує, що естетичний досвід характеризується об’єктивним змістом, який залежить від розвитку практичної і пізнавальної діяльності людей у процесі перетворення ними зовнішнього світу і самих себе [7: 462].

Справді, естетичний досвід має об’єктивно-суб’єктивну природу. Такої думки дотримуються вчені в галузі естетичної теорії (Г. Апресян, Ю. Борєв, А. Буров, Н. Киященко, М. Овсянніков). Явища прекрасного, піднесеного людина сприймає в навколишній дійсності, виявляє щодо них певну активність, цілеспрямовану діяльність, спирається на історично

апробовані форми і методи освоєння природного і соціального середовища за законами краси.

Накопичення і передача естетичного досвіду від одного покоління до іншого є характерною ознакою суспільно-історичного розвитку. Цьому процесу значною мірою сприяють цінності культури, мовленнєві форми, побутові традиції тощо. Звертаючи увагу на це, дослідники підкреслюють, що “досвід як результат практичної і пізнавальної діяльності людини відображає рівень оволодіння об’єктивними законами природи, суспільства і мислення, досягнутий людьми на даному етапі їх історичного розвитку” [7: 463].

Суспільно-історична практика свідчить про активну участь людини в естетичному освоєнні навколишньої дійсності, пізнанні природних явищ, організації етнокультурного середовища, створенні високохудожніх творів мистецтва і літератури. При цьому людина вступає в широкий спектр відносин з соціальним і природним оточенням, розкриваючи тим самим свої потенційні можливості у сфері практичної, наукової, комунікативної, морально-правової, релігійної та естетичної діяльності.

У житті та діяльності окремої людини естетичний досвід виявляє себе як духовно-практичне надбання. Спираючись на власні естетичні почуття, знання, уміння, особистість відкриває для себе можливість духовного збагачення, встановлення плідних стосунків з іншими людьми, участі у творчому процесі.

Отримані в результаті сприймання прекрасного в дійсності і мистецтві почуття, думки, уподобання набувають ціннісного характеру і перетворюються у суттєвий фактор розвитку особистості. Саме тому важливим є завдання формування естетичного досвіду особистості на всіх етапах її життєдіяльності. Видатні педагоги А.Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. підкреслювали виняткове значення естетичного виховання учнів різних вікових груп.

Так, на прикладі досвіду В. Сухомлинського з системної організації естетичної освіти і виховання учнів бачимо, що визначальним у навчально-виховному процесі Павлицької школи було прагнення педагогів стверджувати естетичний потенціал дітей, розкривати їхні можливості в освоєнні прекрасного у природі, побуті, праці та творчості. Шкільна практика, організована під керівництвом майстрів педагогічної праці, засвідчує, що проблема естетичного виховання може бути успішно розв’язана за умови, якщо навчально-виховний процес буде спрямований на формування в учнів необхідного естетичного досвіду.

Науково-педагогічні роздуми вчених (Є. Помиткін, В. Рибалко та ін.) свідчать, що ознакою успішного духовного розвитку особистості є трансформація її свідомості. Розвиток особистості – явище природне й необхідне для планетарної еволюції. Саме в цьому розумінні людина стає “вінцем природи” і докорінно відрізняється від тваринного світу. Наявність свідомості є сутнісним показником у визначенні людини і тому вимагає відповідної оцінки. Індивідуальність кожної людини передбачає наявність природної диференціації рівня її свідомості. У координатах часу життя прийнято розподіляти на періоди дитинства, юності, зрілості та старості. Проте розвиток свідомості не завжди безпосередньо пов’язаний з названими часовими орієнтирами і може розглядатися як досить незалежний процес внутрішнього, духовного прогресу. Як писав І. Кант, багато хто залишається “неповнолітнім” протягом усього життя. Високосвідома особистість прагне до реалізації загальнолюдських ідеалів і духовних цінностей. Отже, розвиток свідомості прямим чином співвідноситься з трансформацією домінуючих потреб і цінностей людини у напрямі від нижчих до вищих.

У зв’язку з цим можна зазначити, що естетичний досвід, як вияв духовно-практичного розвитку людини, свідчить про складні процеси, що пов’язані не лише із засвоєнням суспільних норм і способів взаємодії зі світом прекрасного, але й генералізацією цінностей, які визначає особистість для себе як важливі, необхідні, корисні, прекрасні тощо. Усвідомлення себе і своїх можливостей в естетичному освоєнні дійсності є суттєвим показником духовного зростання людини, яка знаходиться на етапі активного формування і розвитку.

На нашу думку, естетичний досвід є тим поняттям, у якому знаходять своє відображення найважливіші вияви освоєння дійсності і мистецтва за законами краси. Ми виділяємо основні фактори впливу, завдяки яким відбувається духовно-практичний взаємозв'язок особистості зі світом прекрасного. До числа таких факторів віднесено об'єкти, суб'єкт та процес естетичного ставлення.

Суттєвою у процесі освоєння явищ прекрасного є роль, яку виконує **суб'єкт естетичного ставлення**. Краса є не лише об'єктивною властивістю предметів і явищ дійсності, але й суб'єктивним виявом людини, здатної сприймати, осмислювати і творити прекрасне у повсякденному житті. Відомий дослідник у галузі естетики А. Канарський у своїй науковій праці “Діалектика естетичного процесу” писав, що “наш намір звернутися до суб'єктивного, зокрема, до чуттєвого акту є цілком мотивованим. Адже досконалість, завершеність розвитку естетичного полягає не в тому, що воно існує, як щось предметно застигле, статичне, природне, а в тому, що воно впливає на людину, присвоюється нею, в кінцевому рахунку – рухається самовідчуттям людини” [4: 84–85]. Вчений наголошує на тому, що дійсність естетичного полягає в тому, що “воно отримує завершеність, згасаючи в акті засвоєння, де саме засвоєння його є і своєрідна кінцева мета, кінцевий смисл його існування, а тому і завершена форма досконалості” [4: 84–85].

Процес естетичного ставлення до дійсності не може залишатися лише на етапі констатації того, що є об'єкт естетичного, наділений певними ознаками, властивостями та функціями. Важливим є завершення цього процесу, яке слід інтерпретувати як стан привласнення людиною прекрасного, тобто сприймання, співпереживання, осмислення, використання як фактору духовного життя тощо.

Естетичний досвід є тим надбанням людини, яке виникає у зв'язку з необхідністю освоєння дійсності за законами краси. Саме тому естетичний досвід особистості може бути усвідомлений як цінність, що допомагає в освоєнні **об'єктів естетичного ставлення**.

У науковій літературі ми знаходимо матеріали і висновки, що дозволяють визначити об'єкти естетичного ставлення людини до дійсності. До таких об'єктів учені відносять природу, предмети побуту, соціальні і міжособистісні взаємини, художні явища. Підкреслюється, що різні вияви матеріальної і духовної сфери розвитку суспільства і людини можуть бути об'єктами естетичного ставлення. Надаючи особливої ролі цим предметам і явищам дійсності, окремі дослідники схильні розглядати їх як естетичні цінності, що мають об'єктивний характер. Так, С. Мельничук підкреслює, що “естетична цінність – властивість предметів, явищ природи і продуктів людської праці задовольняти естетичні потреби людини, викликати у неї естетичні переживання” [5: 6].

Об'єкти естетичного ставлення можуть задовольняти потреби людини лише тоді, коли мають відповідні властивості, наприклад, колір, форму, розмір, структуру, функції тощо. Кожна з виділених ознак і властивостей має певне забарвлення і визначається у процесі сприймання людини як прекрасне чи потворне, піднесене чи низьке, досконале чи недосконале. Отже, природні та суспільні явища мають певні властивості, які по відношенню до людини можуть виявляти себе як естетична цінність.

У формуванні естетичного досвіду особистості важливим є **процес естетичного ставлення до дійсності**, адже він сприяє розкриттю естетичної цінності об'єктів, предметів, явищ природного і соціального середовища. Природа, побут, праця, стосунки між людьми мають бути зрозумілими не лише як вияви їх повсякденного життя, але й як естетичні цінності, здатні задовольняти потреби людей у спілкуванні зі світом прекрасного, витонченого, гармонійного та виразного.

У процесі естетичного ставлення людини до дійсності найрізноманітніші її об'єкти і явища мають стати предметом особливої уваги, пізнання і творчості. Відтак важливо підкреслити, що естетичний досвід особистості повинен бути спрямований на освоєння прекрасного, відкривати можливості повноцінного сприймання предметів і явищ дійсності, які, по-перше, є важливими, а по-друге, є посильними для сприймання й осмислення.

За логікою викладеного матеріалу можемо констатувати, що третім суттєвим компонентом процесу естетичного ставлення людини до дійсності є її **естетичний досвід**, який виступає в якості не просто проміжного етапу між суб'єктом і об'єктами естетичного ставлення, але і є цілком визначеним духовно-практичним надбанням людини. Це справді так, якщо в системі становлення особистості цьому компоненту приділяється відповідна увага, створюються належні умови для його цілеспрямованого розвитку і збагачення як цінності людини.

Отже, естетичний досвід є соціально-історичним явищем. Спираючись на естетичні знання, способи освоєння дійсності за законами краси, соціально-історична практика поступово збагачується, гармонізуючи відносини людини з навколишнім середовищем. Завдяки цьому естетичний досвід набуває ціннісного змісту, тісно взаємодіє з системою моральних, правових, політичних, економічних відносин у суспільстві.

Зазначені положення є важливими для розуміння естетичного досвіду як динамічного явища, яке знаходиться в стані розвитку і збагачення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутенко Н.І. Естетичний досвід вчителя як наукова проблема // Естетичний досвід вчителя: теорія і практика. – Херсон, 1997. – С. 11 – 26.
2. Дем'янчук О.Н. Педагогічні основи формування художньо-естетичних інтересів школярів: Навчально-методичний посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 62 с.
3. Державна національна програма “Освіта” / “Україна ХХІ століття”/ – К.: Райдуга, 1994 – 62 с.
4. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса. Диалектика эстетического как теория чувственного познания. – К.: Вища школа, 1979. – 216 с.
5. Мельничук С.Г. Естетичне та трудове виховання молодших школярів: Посібник для студентів педагогічних факультетів, вчителів початкових класів, вихователів груп продовженого дня. – К.: Міністерство освіти України, 1994. – 100 с.
6. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибрані твори: В 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 5 – 282.
7. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

УДК 37 (09)

Д'ячкова Т.В.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДИСКУСІЙНИХ МЕТОДІВ СПІЛКУВАННЯ

На сучасному етапі розвитку суспільства світова педагогічна думка здійснює пошук нових пріоритетів в освіті і вихованні підростаючих поколінь.

Загальновідомо, що третє тисячоліття потребує нового мислення, яке не повинне зводитися лише до раціональності та діловитості, бо воно включає в себе не тільки продуктивні стилі і способи пізнання, а й накопичене людством багатство емоцій людського спілкування.

Нове мислення відрізняється своєю діалогічністю, відмовою від монологу (за деякими винятками), бо монолог пов'язує з авторитарністю, нетерпимістю до іншої думки, чужого слова. Але ж витончені, розумні монологи нікому не набридають і не заважають розвиткові демократії.

Концепція нового мислення, спираючись на діалог як стиль спілкування, змінює особистість: надає їй жагу пізнання однаково спрямовану і на сучасність, і на історію, і на майбутнє природи і суспільства.

Нове мислення має на меті: повагу, ввічливість, доброзичливість до співбесідника, мистецтво його слухати і розуміти, готовність поступитися своїми інтересами заради досягнення взаємного компромісу.